

Sygn. akt II CSKP 89/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 8 września 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jacek Grela (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Tomasz Szanciło

SSN Kamil Zaradkiewicz

w sprawie z powództwa Parafii Rzymskokatolickiej p.w. (...) w K.
przeciwko Skarbowi Państwa - Wojewodzie (...)
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 8 września 2021 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej
od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 14 lutego 2019 r., sygn. akt I ACa (...),

- 1. oddala skargę kasacyjną;**
- 2. zasądza od pozwanego na rzecz powódki kwotę 7500 (siedem tysięcy pięćset) złotych tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 6 lutego 2018 r. Sąd Okręgowy w P. zasądził od pozwanego Skarbu Państwa - Wojewody (...) na rzecz powódki Parafii Rzymskokatolickiej p. w. (...) w K. kwotę 7 145 763 zł wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie liczonymi od dnia następnego po dniu wydania wyroku do dnia zapłaty (pkt 1) oraz oddalił powództwo w pozostałym zakresie (pkt 2).

Wyrokiem z 14 lutego 2019 r. Sąd Apelacyjny w (...) zmienił wyrok Sądu Okręgowego w ten sposób, że odsetki ustawowe za opóźnienie od kwoty 7 145 763 zł zasądził od 15 lutego 2019 r., oddalając powództwo o odsetki ustawowe za okres wcześniejszy (pkt I) oraz oddalił apelację pozwanego w pozostałej części (pkt II).

Sąd drugiej instancji ustalił, że powodowa Parafia została erygowana w XI wieku, obecnie należy do Archidiecezji (...). Kościół katolicki w K. był wskazywany nieprzerwanie w rocznikach Archidiecezji (...) od 1889 r. Powódka posiada osobowość prawną w myśl art. 7 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jednolity Dz.U. z 2019 r., poz. 1347 ze zm. - dalej: „u.s.p.k.k.”). W 1947 r. proboszczem Parafii był ksiądz A. J.. Proboszczem Parafii od 2011 r. jest ksiądz J. R.. Arcybiskup Metropolita (...) - Ordynariusz w oświadczeniu z 21 lutego 2012 r. wyraził zezwolenie na wytoczenie procesu w niniejszej sprawie.

Na dzień 1 lipca 1948 r. areał ziemi beneficjum krobskiego przy kościele parafialnym p.w. (...) w K. obejmował 163,2094 ha ziemi ornej.

W księdze wieczystej nr (...), prowadzonej przez Sąd Rejonowy w G., jako właściciel był wpisany Rzymskokatolicki Kościół parafialny w K.. Po migracji księgi wieczystej w kw nr (...)/4 jako właściciel wpisana jest powódka.

W księdze wieczystej nr (...)9, prowadzonej przez Sąd Rejonowy w G., dla obszaru o pow. 7,1670 ha, jako właściciel był wpisany rzymskokatolicki Kościół parafialny w K.. Dnia 27 września 1965 r. kw nr (...)9 została zamknięta i cały jej stan przeniesiono do kw nr 5(...), która ma nadany nowy numer w systemie informatycznym (...)/2.

Protokołem z 21 kwietnia 1951 r., na podstawie ustawy z 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz.U. z 1950 r., Nr 9, poz.

87 ze zm. - dalej: „p.d.m.r.”), przejęto na rzecz Państwa nieruchomości dóbr martwej ręki w K., pow. G. należącej do Katolickiego probostwa w K.. W protokole wskazano, że ogólny obszar ziemi należący do probostwa w K. obejmuje areał ziemi 184,9104 ha, z czego ziemia stanowiąca gospodarstwo rolne obejmuje parcele o numerach: 30, 865/29, 866/29, część parceli 118, 477/124, 118, 478/119, 389/117, 390/115, 125, zajazd przed cmentarzem, 215/36, 238/35, 3, 4, 5, 7, 258/8, 278/6, 283/1, 287/06, 1, 4, 1110/31 i 2 - z kw karta 616, tom 22, parcele o numerach 475/119 i 476/124 - z kw karta 571, parcela o numerze 298/124 z kw karta 18, tom 1, parcela o numerze 237/35 z kw karta 30, tom 31 i parcela 34 z karty 748, tom 28.

Z powyższego obszaru wyłączono spod przejęcia na Skarb Państwa na kult religijny parcele 477/124, część parceli 118, 478/119, 389/117, 390/115, 475/119, 476/124, 298/124, 234/35, nieużytki o pow. 0,3730 ha i parcelę 237/35. Do użytku księdza proboszcza w K. pozostawiono parcele 30, 865/29, 866/29 i część parceli 118. Ogólny wyłączony areał wynosił 9,6451 ha. Na Skarb Państwa przejęto obszar o łącznej powierzchni 175,2653 ha obejmujący parcele 215/36 o pow. 19,5207 ha, 238/55 o pow. 50,8421 ha, 3 o pow. 1,1050 ha, 4 o pow. 1,9330 ha, 5 o pow. 5,8060 ha, 7 o pow. 27,0820 ha, 258/8 o pow. 5,4458 ha, 278/6 o pow. 11,6460 ha, 283/1 o pow. 1,7087 ha, 287/06 o pow. 0,0890 ha, 1 o pow. 5,5840 ha, 4 o pow. 23,1810 ha, 1110/31 o pow. 4,1110 ha, 2 o pow. 10,0440 ha i 34 o pow. 7,1670 ha.

Wnioskiem z 15 listopada 1990 r. powódka zwróciła się do Komisji Majątkowej o wszczęcie postępowania regulacyjnego na podstawie art. 61 ust. 1 lub art. 61 ust. 2 u.s.p.k.k. wnosząc o przywrócenie prawa własności nieruchomości - działki o pow. 3,95 ha oraz przyznanie nieruchomości zamiennej w zamian za działki rolników indywidualnych.

W toku postępowania ustalono, że nie ma przeszkód do przywrócenia własności gruntów o powierzchni 3,95 ha, które w przeszłości stanowiły własność Parafii, oznaczonych działkami numer (...)/18, (...)/19, (...)/22 i (...)/44. Uczestnicy toczyli również negocjacje w celu ustalenia gruntów zamiennych za grunty przejęte na rzecz Skarbu Państwa, a rozdysponowane na rzecz rolników indywidualnych. W toku negocjacji omawiano propozycje gruntów zamiennych, natomiast nie wskazywano za jakie konkretnie grunty przejęte, mają one zostać przyznane.

Na posiedzeniu Komisji 5 lutego 1999 r. została zawarta ugoda, w której przyznano powódce z dniem 5 lutego 1999 r. własność nieruchomości zamiennych, położonych w obrębie G., oznaczonych jako działki ewidencyjne: nr (...)/1 o pow. 58,8100 ha, nr 63 o pow. 10,0200 ha i nr 65/8 o pow. 14,0458 ha, dla których Sąd Rejonowy w G. prowadził kw nr (...)6. W § 3 ugody zastrzeżono, że ugoda nie wyczerpuje w całości roszczeń powódki zgłoszonych w postępowaniu regulacyjnym.

W projekcie ugody z 17 sierpnia 1999 r. zawartej między Agencją Własności Rolnej Skarbu Państwa a powódką przedstawiciel powódki oświadczył, że kościelna osoba prawna posiada obecnie wobec Skarbu Państwa roszczenia dotyczące gruntów o pow. około 10 ha, a przywrócenie własności gruntów historycznych ze względu na trwałe ich rozdysponowanie jest niemożliwe. W związku z tym proboszcz wniósł o wydanie nieruchomości zamiennej o pow. 2.4110 ha, tj. działek (...)4/3 z arkusza mapy 16 o pow. 0,7043 ha oraz (...)4/3 z arkusza mapy 39, o pow. 1,7067 ha, łącznie 2,4110, położonych w obrębie M., na terenie miasta P. i oświadczył, że do zaspokojenia całości roszczeń powódki pozostanie jeszcze około 7,60 ha gruntów zamiennych.

Na spotkaniu 1 grudnia 1999 r. pełnomocnicy A. i powódki ustalili, że Parafia posiada roszczenia wobec Skarbu Państwa na około 8 ha gruntów zamiennych, istnieje możliwość przekazania kościelnej osobie prawnej działki numer (...)3 o pow. 0,1120 ha położonej w obrębie N., a przedstawiciel powódki akceptuje tę propozycję.

Na posiedzeniu Komisji Majątkowej 12 maja 2000 r. przedstawiciel powódki wyraził zgodę na przyznanie dwóch działek o numerach (...)4/3 i zawarcie ugody w tym zakresie oświadczając, że nie wyczerpie ona roszczeń powódki zgłoszonych w postępowaniu regulacyjnym, a oprócz działki w N. pozostanie do przyznania około 10 ha gruntów. W dniu 12 maja 2000 r. została zawarta przed Komisją Majątkową ugoda, na mocy której przyznano powódce z dniem 12 maja 2000 r. własność nieruchomości zamiennych położonych w obrębie M., oznaczonych jako działki ewidencyjne: nr (...)4/3 o pow. 0,7043 ha z karty mapy 16 i nr (...)4/3 o pow. 1,7067 ha z karty mapy 39. W § 3 ugody zastrzeżono, że ugoda nie wyczerpuje w całości roszczeń powódki zgłoszonych w postępowaniu regulacyjnym.

W dalszym toku postępowania przed Komisją Majątkową uczestnicy prowadzili negocjacje w celu zaspokojenia całości roszczeń powódki. Nie osiągnięto jednak porozumienia.

Na rozprawie 30 listopada 2007 r. Komisja postanowiła wezwać powódkę do sporządzenia operatu szacunkowego określającego wartość niezwróconych nieruchomości objętych wnioskiem, według stanu nieruchomości z dnia utraty prawa własności, a cen i przeznaczenia na dzień sporządzenia operatu oraz operatu określającego wartość nieruchomości zamiennych przyznanych wnioskodawcy w toku postępowania regulacyjnego.

Na rozprawie 18 lipca 2008 r. pełnomocnik powódki, odnosząc się do propozycji przyznania nieruchomości zamiennych, tj. działek 2255 i 2256, położonych w Ś., o łącznej powierzchni 0,4246 ha oświadczył, że przyznanie tych nieruchomości wyczerpałoby roszczenia wnioskodawcy. W 2009 r. Starosta Powiatowy w Ś. w imieniu Skarbu Państwa i przedstawiciel powódki podpisali projekt ugody, w którym Skarb Państwa zobowiązał się przekazać te działki na rzecz powódki na całkowite zaspokojenie jej roszczeń, będących przedmiotem postępowania przed Komisją Majątkową w W. pod sygn. (...). Do zawarcia ugody nie doszło, albowiem Wojewoda (...) odmówił wyrażenia zgody na przekazanie powódce rzeczonych działek.

Zawiadomieniem z 28 lutego 2011 r. Komisja Majątkowa poinformowała powódkę o nierozpatrzeniu wniosku.

Decyzją z 25 stycznia 1994 r. (SO-(...)) Wojewoda (...), na podstawie art. 60 ust. 1 pkt 5 u.s.p.k.k., po rozpatrzeniu wniosku powódki stwierdził, że nieruchomość położona w K., obejmująca działkę numer (...)8/2, o pow. 0,7564 ha, stanowiąca cmentarz grzebalny, zapisana w kw K.a, tom 30, wykaz L 827 w Sądzie Rejonowym w G., z dniem 23 maja 1989 r. przeszła z mocy prawa na własność Parafii Rzymskokatolickiej p.w. (...) w K..

Decyzją z 15 marca 2005 r. (SO-II. (...)) Wojewoda (...), na podstawie art. 60 ust. 1 pkt 5 u.s.p.k.k., po rozpatrzeniu wniosku powódki orzekł, że nieruchomość obejmująca działkę numer (...)1, arkusz mapy 4, o pow. 0,0382 ha - teren przykościelny i działkę nr 1992/1, arkusz mapy 4, o pow. 0,1242 ha - zabudowana obiektem sakralnym, położona w K., zapisana w kw. K.a, karta 30, tom 827 w

Sądzie Rejonowym w G. jako własność Skarbu Państwa wraz ze znajdującym się na niej obiektem sakralnym (kościołem filialnym p.w. (...)) z dniem 23 maja 1989 r. przeszła z mocy prawa na własność powódki.

Decyzją z 15 marca 2005 r. (SO-II. (...)) Wojewoda (...), na podstawie art. 60 ust. 1 pkt 5 u.s.p.k.k., po rozpatrzeniu wniosku powódki orzekł, że nieruchomość, położona w K., o łącznej powierzchni 7,4001 ha, zapisana w Sądzie Rejonowym w G. w kw nr (...), 1386, 1187, 1188, obejmująca działki: numer (...)6/3, arkusz mapy 2, o pow. 0,2047 ha, numer (...)6/4, arkusz mapy 2, o pow. 0,0123 ha, numer (...)6/5, arkusz mapy 2, o pow. 1,0995 ha, numer 1(...)/1, arkusz mapy 2, o pow. 0.1504 ha, numer (...)93/1, arkusz mapy 1, o pow. 0,1262 ha, numer (...)93/2, arkusz mapy 1, o pow. 0,3557 ha, numer (...)7/1, arkusz mapy 2, o pow. 0,1738 ha, numer 1(...)/2, arkusz mapy 2, o pow. 0,6301 ha, numer (...), arkusz mapy 2, o pow. 0,1071 ha, numer (...)0, arkusz mapy 2, o pow. 2,2603 ha i numer 233, arkusz mapy 2, o pow. 0,0086 ha, z dniem 23 maja 1989 r. przeszła z mocy prawa na własność powódki.

Decyzją z 15 marca 2005 r. (SO-II.(...)) Wojewoda (...), na podstawie art. 60 ust. 1 pkt 5 u.s.p.k.k., po rozpatrzeniu wniosku powódki orzekł, że nieruchomość obejmująca działkę numer (...)4, arkusz mapy 4, o pow. 0,0553 ha, zapisana w kw nr (...) w Sądzie Rejonowym w G. jako własność Skarbu Państwa, zabudowana częścią obiektu sakralnego (kościoła filialnego p.w. (...)) z dniem 23 maja 1989 r. przeszła z mocy prawa na własność powódki.

Działki wskazane w w/w decyzjach Wojewody (...) i (...)ego nie wchodziły w skład nieruchomości przejętych protokołem przejęcia z 21 kwietnia 1951 r.

Przed przejęciem gruntów na mocy powyższego protokołu powódka była właścicielką nieruchomości położonych w K., Ż. i S., dla których Sąd Rejonowy w G. prowadził księgi wieczyste pod oznaczeniem K.a, tom 22, karta 616 i K., tom 28, karta 748, później oznaczone jako kw nr (...) i 1(...) Sądu Rejonowego w G.. Ostatecznie, faktycznie przejęte zostały na rzecz Skarbu Państwa nieruchomości o powierzchni 165,2922 ha, tj. 158,1252 ha odłączone z kw nr (...) do kw nr (...)3 i 7,1670 ha odłączone z kw nr 1(...) do kw nr 5(...). W latach 1948-1949 zostały odłączone od innych ksiąg wieczystych parcele katastralne o pow. 9,9731 ha na innych podstawach niż przejęcie w oparciu o przepisy p.d.m.r.

Działki o numerach (...) /44 i (...) /45 z dawnej parceli 299/35 zostały przejęte na rzecz Skarbu Państwa na podstawie p.d.m.r. i odłączone do kw, odpowiednio nr (...)3 i (...)8 oraz (...)3 i 7(...). Na podstawie decyzji Powiatowej Rady Narodowej w G. działki te zostały przekazane na własność rolnikom indywidualnym. Następnie na podstawie umów zamiany z 26 czerwca 1997 r., właścicielem działek stała się Gmina K., która umową sprzedaży z 22 października 1997 r. zbyła działki nr (...) /44 i (...) /45 na rzecz powódki. Wartość działek (...) /44 i (...) /45 - według ich stanu na dzień utraty praw przez powódkę (21 kwietnia 1997 r.), a cen i przeznaczenia nieruchomości z chwili obecnej - wynosi 390 062 zł.

W toku postępowania regulacyjnego przed Komisją Majątkową przyznano powódce na mocy ugody z 5 lutego 1999 r. własność nieruchomości zamiennych o wartości 4 268 104 zł, a na mocy ugody z 12 maja 2000 r. własność nieruchomości zamiennych o wartości 1 338 587 zł. Wartość gruntów przejętych od powódki na rzecz Skarbu Państwa na podstawie p.d.m.r. wynosi 13 142 516 zł.

Sąd Apelacyjny uznał, że zarzuty sprowadzające się do zakwestionowania legitymacji czynnej powodowej parafii nie były trafne. Powódka była wskazywana nieprzerwanie w rocznikach Archidiecezji (...) od 1889 r. Parafia ta posiada osobowość prawną w myśl art. 7 ust. 1 pkt 5 u.s.p.k.k. Problematyka dotycząca osobowości prawnej parafii rzymskokatolickim znajdujących się przed I wojną światową na terenie zaboru pruskiego została ostatecznie przesądzona uchwałą Sądu Najwyższego z 12 września 2018 r. (III CZP 14/18).

W ocenie Sądu drugiej instancji nie zasługiwał na uwzględnienie zarzut naruszenia art. 61 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.k. w zw. z art. 1 ust. 1 i 2 w zw. z art. 4 ust. 1-3 p.d.m.r. Na terenie województwa (...) Państwo przejmując na własność nieruchomości związków wyznaniowych miało obowiązek poręczyć duchownym pełniącym funkcje proboszczów gospodarstwa rolne do 100 ha. Przejęciu miała podlegać jedynie nadwyżka obszaru ponad granice 100 ha. Tymczasem w przedmiotowej sprawie Państwo przejęło na własność nieruchomość ziemską powodowej parafii w K. o powierzchni 175.2653 ha, pozostawiając proboszczowi około 3,5 ha. Niewydzielenie powierzchni należnej uzasadniało zatem roszczenie regulacyjne w całości.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego nie był zasadny zarzut naruszenia art. 61 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.k. w zw. z art. 1 ust. 1 i 2 w zw. z art. 4 ust. 1-3 p.d.m.r. i zarzut naruszenia art. 1 ust. 1 i 2 w zw. z art. 4 ust. 1-3 w zw. z art. 8 i 9 ust. 1 pkt 1-5 p.d.m.r. Stwierdzenie, że przejęciu podlegała wyłącznie nadwyżka obszaru ponad granicę określoną w art. 4 ust. 2, czyli obszar ponad 50 ha lub ponad 100 ha, jeżeli były to grunty położone na terenie województw (...), (...) i (...) (art. 4 ust. 3 p.d.m.r.), czyni nietrafnym stanowisko skarżącego, który dowodzi, że p.d.m.r., wyznaczając granicę górną i nie wskazując granicy dolnej poręczanego gospodarstwa rolnego proboszcza, usprawiedliwia wnioskowanie, iż roszczenie z art. 61 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.k. nie powstaje, jeżeli kościelna osoba prawna otrzymała (zatrzymała) z tego gospodarstwa chociażby minimalną powierzchnię.

Sąd drugiej instancji wskazał, że Skarb Państwa przejął nieruchomości bez jakiegokolwiek decyzji administracyjnej. Zgodnie z § 52 ust. 1 rozporządzenia RM z dnia 21 września 2004 r. w sprawie wyceny nieruchomości i sporządzania operatu szacunkowego, przy określaniu wartości nieruchomości na potrzeby regulacji spraw majątkowych kościelnych osób prawnych i związków wyznaniowych mających uregulowane stosunki z państwem stosuje się odpowiednio przepisy art. 128 ust. 1 i 2 i art. 134 ust. 1 i 2 ustawy. Z ustępu 2 wynika nadto, że przy określaniu wartości nieruchomości dla ustalenia odszkodowania, o którym mowa w ust. 1, stan nieruchomości przyjmuje się z dnia utraty praw własności przez kościelną osobę prawną, a ceny i przeznaczenie nieruchomości - z dnia ustalenia odszkodowania. Powyższe uregulowanie uwzględnia zatem szczególne roszczenia regulacyjne wynikające z art. 61 u.s.p.k.k. Gdyby powódka nie utraciła własności nieruchomości, ich przeznaczenie byłoby obecnie takie, jakie wynika z aktualnego planu, a ponieważ rzeczywista szkoda jest równa kwocie jaką powódka mogłaby obecnie uzyskać na rynku za nieruchomość, gdyby nie odebrano jej własności tej nieruchomości albo gdyby obecnie zwrócono jej tę nieruchomość, uprawniony jest wniosek, że przy określaniu wartości nieruchomości dla celu ustalenia odszkodowania za nieruchomości kościelnych osób prawnych przejęte na rzecz Państwa przyjmować należy przeznaczenie nieruchomości z daty ustalania odszkodowania.

Powyższe orzeczenie zaskarżył skargą kasacyjną pozwany, zarzucając:

1. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 61 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.k. w zw. z art. 1 ust. 1 i 2 w zw. z art. 4 ust. 1-3 p.d.m.r. przez ich niewłaściwą wykładnię polegającą na przyjęciu, że przedmiotem regulacji na podstawie art. 61 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.k. jest cała nieruchomość przejęta w toku wykonywania ustawy o dobrach martwej ręki, niezależnie od jej powierzchni w sytuacji, gdy wykładnia w/w przepisów prowadzi do wniosku, że przedmiotem regulacji może być wyłącznie nieruchomość stanowiąca gospodarstwo rolne proboszcza, w zakresie powierzchni poręczonej w p.d.m.r., tj. do 50 ha, a na terenie województw: (...), (...) i (...) - do 100 ha, z uwzględnieniem powierzchni wydzielonej;
2. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 61 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.k. w zw. z art. 1 ust. 1 i 2 w zw. z art. 4 ust. 1-3 p.d.m.r. przez ich niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu, że powódce przysługiwało roszczenie regulacyjne, którego przedmiotem jest cała nieruchomość przejęta w toku wykonywania ustawy o dobrach martwej ręki o pow. 156,0113 ha w sytuacji, gdy z ustaleń poczynionych w niniejszej sprawie wynika, że proboszczowi powodowej Parafii pozostawiono gospodarstwo rolne o pow. 3,5 ha, zaś na podstawie w/w przepisów p.d.m.r. Państwo poręczyło nieruchomość ziemską o pow. do 100 ha, a zatem przedmiotem postępowania regulacyjnego mogła zostać objęta tylko część nieruchomości ziemskiej stanowiącej gospodarstwo rolne proboszcza o pow. 96,5 ha;
3. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 63 ust. 1 pkt 3 w zw. z art. 61 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.k. w zw. z art. 1 ust. 1 i 2 w zw. z art. 4 ust. 1-3 p.d.m.r. przez ich niewłaściwe zastosowanie polegające na przyznaniu powódce odszkodowania w kwocie 4 864 488,1265 zł, tj. w wysokości stanowiącej różnicę między wartością całej nieruchomości objętej postępowaniem regulacyjnym o pow. 156,0113 ha a wartością nieruchomości przyznanych jako zamienne w postępowaniu przed Komisją Majątkową, w konsekwencji przez przyznanie odszkodowania za nieruchomości, które nie podpadały pod postępowanie regulacyjne ze względu na przekroczenie normy obszarowej określonej w/w przepisami.

We wnioskach pozwany domagał się uchylenia wyroku Sądu Apelacyjnego w (...) w zaskarżonym zakresie oraz przekazania sprawy do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna okazała się nieuzasadniona.

Na wstępie należy zauważyć, że zgodnie z art. 398¹³ § 2 k.p.c. Sąd Najwyższy jest związany ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia. W rezultacie, Sąd Najwyższy dokonuje oceny prawnej w obrębie płaszczyzny wytyczonej granicami poczynionych przez Sąd *ad quem* ustaleń faktycznych. W istocie, zasadę tę zaaprobował również skarżący, ponieważ oparł skargę kasacyjną na zarzutach naruszenia prawa materialnego.

Przypomnienia wymaga, że w niniejszej sprawie przedmiotem rozważań było wiele kwestii, poczynając od dysponowania przez powódkę legitymacją procesową, po zakres należnego odszkodowania. W znacznej mierze problemy te zostały wyjaśnione w toku postępowania merytorycznego i aktualnie nie stanowią przedmiotu wniesionej skargi kasacyjnej. W konsekwencji, pozostała do rozważenia kwestia zakresu postępowania regulacyjnego w świetle rozwiązań prawnych zawartych w u.s.p.k.k.

W pierwszym rzędzie wskazać należy, że w myśl art. 1 ust. 1 p.d.m.r. wszystkie nieruchomości ziemskie związków wyznaniowych przejmują się na własność Państwa. Z kolei, zgodnie z art. 1 ust. 2 p.d.m.r. nie podlegają przejęciu kościelne nieruchomości ziemskie stanowiące gospodarstwa rolne proboszczów (art. 4 ust. 2 i 3), które Państwo poręcza pełniącym te funkcje duchownym, jako podstawę ich zaopatrzenia.

Istotne znaczenie mają także kolejne dwa artykuły p.d.m.r.

Otóż, zgodnie z art. 4 p.d.m.r.:

1. Nieruchomościami ziemskimi związków wyznaniowych w rozumieniu niniejszej ustawy są wszelkiego rodzaju nieruchomości ziemskie, należące do kościoła lub innego związku wyznaniowego albo do ich instytucji, zakładów, zakonów, zgromadzeń lub jakichkolwiek innych jednostek organizacyjnych i organów, bez względu na ich formę prawną oraz cele, na jakie dotychczas obracane były dochody z tych nieruchomości.
2. Gospodarstwami rolnymi proboszczów, które Państwo poręcza tym duchownym na podstawie art. 1 ust. 2, są nieruchomości ziemskie (ust. 1), znajdujące się w posiadaniu proboszczów (choćby były oddane w dzierżawę) w granicach do 50 ha, a na terenie województw: (...), (...) i (...) - do 100 ha.

3. W przypadku, gdy gospodarstwo rolne proboszcza przekracza granicę obszaru, określoną w ust. 2, przejęciu na rzecz Państwa podlega jedynie nadwyżka obszaru ponad tę granicę.

4. O tym, czy nieruchomość ziemską posiada charakter nieruchomości związku wyznaniowego w rozumieniu ust. 1, orzeka Minister Administracji Publicznej.

5. O tym, czy nieruchomość stanowi gospodarstwo rolne proboszcza (ust. 2), orzeka Minister Administracji Publicznej. O określeniu nadwyżki, podlegającej przejęciu (ust. 3), orzeka Minister Rolnictwa i Reform Rolnych w porozumieniu z Ministrem Administracji Publicznej. Ministrowie mogą swoje uprawnienia, przewidziane w niniejszym ustępie, przekazać podległym organom.

Z kolei, zgodnie z art. 5 p.d.m.r.:

1. Minister Rolnictwa i Reform Rolnych obejmie niezwłocznie nieruchomości ziemskie, podlegające przejęciu na własność Państwa z tym, że objęcie nadwyżek obszaru gospodarstw rolnych proboszczów (art. 4 ust. 3) nastąpi dopiero po wydaniu orzeczenia o określeniu nadwyżki w trybie art. 4 ust. 5.

2. Rada Ministrów określi zasady zarządzania przejętymi nieruchomościami.

Z powyższych uregulowań prawnych wynika kilka ważnych wniosków, istotnych z punktu widzenia rozstrzygnięcia niniejszej sprawy.

Po pierwsze, przejęcie wszystkich wskazanych nieruchomości następowało z mocy prawa, ale o tym, czy nieruchomość ziemską posiada charakter nieruchomości związku wyznaniowego w rozumieniu art. 4 ust. 1 p.d.m.r., orzekał Minister Administracji Publicznej (niewątpliwie, w formie decyzji administracyjnej).

Po drugie, wyjątkowo nie podlegały przejęciu kościelne nieruchomości ziemskie stanowiące gospodarstwa rolne proboszczów (art. 4 ust. 2 i 3), które Państwo poręczyło pełniącym te funkcje duchownym, jako podstawę ich zaopatrzenia.

Po trzecie, nieruchomości podlegające poręczeniu zostały ograniczone odpowiednim arealem (50 bądź 100 ha).

Po czwarte, w przypadku gdy gospodarstwo rolne proboszcza przekraczało powyższą granicę obszaru, przejęciu podlegała jedynie nadwyżka obszaru ponad tę granicę.

Po piąte, o tym, czy nieruchomość stanowi gospodarstwo rolne proboszcza (ust. 2), a więc w granicach wskazanej powyżej normie obszarowej, orzekł Minister Administracji Publicznej (niewątpliwie w formie decyzji administracyjnej).

Po szóste, o określeniu nadwyżki podlegającej przejęciu (ust. 3) orzekł Minister Rolnictwa i Reform Rolnych w porozumieniu z Ministrem Administracji Publicznej (niewątpliwie w formie decyzji administracyjnej). Oczywiście, Ministrowie mogli swoje uprawnienia, przewidziane w niniejszym ustępie, przekazać podległym organom.

Sąd drugiej instancji ustalił w pierwszej kolejności, że Skarb Państwa przejął rzeczne nieruchomości bez jakiegokolwiek decyzji administracyjnej. Po drugie zaś ustalił, że w przedmiotowej sprawie Państwo przejęło na własność nieruchomość ziemską powodowej parafii w K. o powierzchni 175,2653 ha, pozostawiając proboszczowi około 3,5 ha.

W rezultacie w niniejszej sprawie przejęto nieruchomości, gdyż następowało to z mocy prawa, ale nie zrealizowano dalszych uregulowań p.d.m.r., ani pod względem prawnym, gdyż nie wydano wymaganych decyzji administracyjnych, ani pod względem faktycznym, gdyż *de facto* wydzielono areal o powierzchni około 3,5 ha bez bliższego uzasadnienia, choć oczywiście nie ulega wątpliwości, że zgodnie z art. 4 ust. 2 p.d.m.r. wskazane normy obszarowe stanowiły górną granicę gospodarstw rolnych proboszczów, poręczanych tym duchownym przez Państwo.

Abstrahując od ustaleń faktycznych w przedmiotowej sprawie należy stwierdzić, że wykładnia językowa, ale także systemowa i teleologiczna, prowadzą do jednoznacznego wniosku, iż art. 4 ust. 1, 2 i 3 p.d.m.r. uszczegóławiał art. 1 ust. 1 i 2 p.d.m.r. w ten sposób, że co do zasady Państwo przejmowało wszelkie wymienione nieruchomości poza tymi, które były poręczone proboszczom w granicach obszarowych do 50 bądź 100 ha. Innymi słowy, te nieruchomości, które zostały poręczone nie przechodziły na własność Państwa.

Przechodząc na grunt rozwiązań prawnych zawartych w u.s.p.k.k. wskazać należy, że zgodnie z art. 61 ust. 1 pkt 2 tej ustawy na wniosek kościelnych osób prawnych wszczyna się postępowanie, zwane dalej "postępowaniem regulacyjnym", w przedmiocie przywrócenia im własności upaństwowionych nieruchomości lub ich części przejętych w toku wykonywania p.d.m.r., jeżeli nie wydzielono z nich

należnych w myśl tej ustawy gospodarstw rolnych proboszczów. Z gruntów tych mogą być również wydzielone gospodarstwa rolne do 50 ha dla poszczególnych diecezji, seminariów duchownych i domów zakonnych prowadzących działalność określoną w art. 20 i 39; dla pozostałych domów zakonnych mogą być wydzielone gospodarstwa rolne do 5 ha. W skład gospodarstw rolnych mogą wchodzić także grunty leśne stanowiące część składową przejętych uprzednio nieruchomości ziemskich.

Istotne znaczenie ma treść pierwszego zdania powyższego przepisu, w którym chodzi o przywrócenie własności upaństwowionych nieruchomości lub ich części przejętych w toku wykonywania p.d.m.r., jeżeli nie wydzielono z nich należnych w myśl tej ustawy gospodarstw rolnych proboszczów. Z uregulowania tego wynika, że wnioskiem o przywrócenie własności objęte są wszystkie te nieruchomości lub ich części, które nie zostały objęte prawnym i faktycznym zakresem norm zawartych w art. 4 p.d.m.r. Zatem, wbrew twierdzeniom skarżącego, wskazane w art. 4 ust. 2 p.d.m.r. normy obszarowe nie stanowią górnej granicy odpowiedzialności statuowanej na podstawie art. 61 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.k., ale wręcz przeciwnie dolną granicę tej odpowiedzialności stanowią powierzchnie gospodarstw rolnych wydzielonych proboszczom w zakresie norm obszarowych wskazanych w art. 4 ust. 2 p.d.m.r. Podkreślenia wymaga, że sformułowanie zawarte w art. 61 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.k.: „wydzielono z nich należnych w myśl tej ustawy gospodarstw rolnych proboszczów” należy rozumieć jako „wydzielenie” faktyczne i przede wszystkim prawne gospodarstwa rolnego, a więc podjęte w formie decyzji administracyjnej.

W judykaturze wskazano m.in., że przesłanką roszczenia regulacyjnego przewidzianego w art. 61 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.k. jest stwierdzenie, że organy zaangażowane w wykonywanie p.d.m.r. nie wydzieliły proboszczom należnych im w myśl tej ustawy gospodarstw rolnych. Wydzielenie to można jednak uznać za dokonane jedynie wówczas, gdy nastąpiło z zachowaniem trybu postępowania przewidzianego w art. 4 ust. 2-5 p.d.m.r., a zatem gdy miało podstawę w decyzji właściwego do jej wydania organu. Faktyczne pozostawienie proboszczowi gruntów o pewnym areale przez osoby obejmujące po wejściu w życie p.d.m.r. we władanie Państwa nieruchomości kościelne, nawet potwierdzone protokołem, nie stanowi

wydzielenia proboszczom należnych im w myśl p.d.m.r. gospodarstw rolnych. Ustawodawca bowiem wyraźnie przewidział w tym przypadku zastosowanie formy decyzji administracyjnej (por. wyroki Sądu Najwyższego: z 12 marca 2020 r., II CSK 676/18, niepubl. i z 12 marca 2020 r., II CSK 677/18, niepubl.).

W okolicznościach niniejszej sprawy wydzielenie w powyższym rozumieniu nie nastąpiło. W związku z tym, żądanie pozostawało usprawiedliwione w stosunku do wszystkich przejętych nieruchomości. W tym stanie rzeczy skarga kasacyjna okazała się nieuzasadniona, a przyznane odszkodowanie nie naruszyło art. 63 ust. 1 pkt. 3 u.s.p.k.k.

Na koniec odnieść się należy do twierdzeń powódki zawartych w odpowiedzi na skargę kasacyjną, a dotyczących podstawy prawnej rozstrzygnięcia. Zdaniem powódki podstawę powinien stanowić art. 61 ust. 1 pkt. 7 u.s.p.k.k., a nie art. 61 ust. 1 pkt. 2 tej ustawy.

Otóż, pomijając w tym miejscu ocenę powojennej nacjonalizacji jako takiej należy stwierdzić, że zgodnie z cytowanym już art. 1 ust. 1 p.d.m.r. wszystkie nieruchomości ziemskie związków wyznaniowych zostały przejęte na własność Państwa z mocy prawa. Zatem, odbyło się to na podstawie konkretnej normy prawnej, a więc co do zasady było w tym znaczeniu przejęciem legalnym, opartym na podstawie prawnej. Przepisy p.d.m.r., poza tą podstawową normą, zawierają szereg uregulowań, które w istocie służą wykonaniu przejęcia *ex lege* prawa własności poszczególnych nieruchomości przez Państwo. Oczywiście w tym zakresie, a więc w obrębie procedury wykonawczej, mogły mieć miejsce różnorodne uchybienia o różnej randzie, czego dowodem są okoliczności rozpoznawanej sprawy, co jednak nie eliminowało faktu, że przejęcie nastąpiło w oparciu o podstawę prawną zawartą w art. 1 ust. 1 p.d.m.r. Stąd apriorycznie już, zastosowanie art. 61 ust. 1 pkt. 7 u.s.p.k.k. zostało wyłączone, skoro przepis ten odwołuje się do przejścia bez tytułu prawnego.

Z kolei, gdy chodzi o art. 61 ust. 1 pkt. 2 u.s.p.k.k., to należy zwrócić uwagę, że ustawodawca posłużył się zwrotem: „przejętych w toku wykonywania ustawy o dobrach martwej ręki”. W konsekwencji należy przyjąć, że pod pojęciem „wykonywania” należy rozumieć wszelkie aspekty i konsekwencje wdrażania w życie rozwiązań zawartych w p.d.m.r., nawet jeżeli podjęta procedura była wadliwa.

Nie można bowiem tracić z pola widzenia, że upaństwowienie nieruchomości lub ich części już nastąpiło z mocy prawa, a wydawane decyzje bądź te, które powinny zostać wydane, miały charakter deklaratoryjny. Reasumując przyjąć należy, że norma zawarta w art. 61 ust. 1 pkt. 2 u.s.p.k.k. jest na tyle pojemna, że pozwala rozstrzygnąć wszelkie problemy związane z wykonywaniem p.d.m.r.

W tym stanie rzeczy Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oddalił skargę kasacyjną oraz na podstawie art. 108 § 1, 98 i 99 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. i art. 398²¹ k.p.c. rozstrzygnął o kosztach postępowania kasacyjnego.

ke